

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วัฒนธรรม เป็นคำที่มีความหมายกว้างขวาง มีหลายท่านให้คำนิยามไว้ดังนี้

วัฒนธรรมเป็นผลรวมของการสั่งสมสิ่งสร้างสรรค์และภูมิธรรม ภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาของสังคมนั้น ๆ ถ้าจะขยายความก็อาจจะบอกว่าวัฒนธรรมนั้น รวมไปถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ทั้งหมดของสังคม ตั้งแต่ภายในจิตใจของคน มีค่านิยม คุณค่าทางจิตใจ คุณธรรม ลักษณะนิสัยแนวความคิดและสติปัญญาออกมา จนถึงท่าทีและวิธีปฏิบัติของมนุษย์ต่อร่างกายและจิตใจของตน ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ตลอดจนความรู้ ความเข้าใจ ท่าทีการมอง และการปฏิบัติของมนุษย์ต่อธรรมชาติแวดล้อม

วัฒนธรรมเป็นการสั่งสมประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถ ภูมิธรรม ภูมิปัญญาทั้งหมดที่ได้ช่วยให้มนุษย์ในสังคมนั้น ๆ อยู่รอด และเจริญสืบต่อมาได้และเป็นอยู่อย่างที่เป็นในขณะนี้ หรือตามความหมายที่สั้น คือ วัฒนธรรม คือ ประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถที่สังคมเมื่ออยู่ หรือเหนือตัวทั้งหมดของสังคมนั่นเอง (พระ เทพเวที, ปาฐกถา, 14 ธันวาคม 2531)

พระยาอนุমানราชชน (2498: 21-22) กล่าวว่า วัฒนธรรมมีหลายประการ คือ

วัฒนธรรม คือ ปัญญา ความรู้สึก ความคิด และกิริยาอาการที่มนุษย์สำแดงออกให้เห็นเป็นสิ่งที่ต่าง ๆ และเป็นนิสัยความประพฤติในส่วนรวม ซึ่งไม่มีขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่มีขึ้นเพราะมนุษย์สร้าง หรือจากการงานของมนุษย์

วัฒนธรรม คือ สภาพแห่งความเจริญงอกงาม เพราะมีวิวัฒนาการเป็นความเจริญอยู่เรื่อย

วัฒนธรรม คือ มรดกแห่งสังคม เพราะมนุษย์เป็นทายาทรับช่วงไว้

วัฒนธรรม คือ จารีตประเพณี เพราะมนุษย์สืบต่อเป็นปรัมปราประเพณีกันไว้ไม่ขาดตอน

วัฒนธรรม คือ วิถีชีวิตของสังคม เพราะมีวัฒนธรรมขึ้นก็เพื่อความผาสุก ความเจริญในชีวิต

วัฒนธรรม คือ สิ่งที่เปลี่ยนแปลงและปรับปรุง หรือผลิตสร้างขึ้นเพื่อความเจริญงอกงามในวิถีแห่งชีวิตของส่วนรวม ถ่ายทอดกันได้ เอาอย่างกันได้ รวมทั้งผลิตผลของส่วนรวมที่

มนุษย์ได้เรียนรู้จากคนแต่ก่อน สืบต่อเป็นประเพณีกันมา ตลอดจนความรู้สึกรู้จักคิด เป็นความประพฤติและกิริยาอาการ หรือการกระทำใด ๆ ของมนุษย์ในส่วนรวมลงรูปเป็นพิมพ์เดียวกัน และสำแดงออกมาให้ปรากฏเป็นภาษา ศิลปะ ความเชื่อ ระเบียบประเพณี เป็นต้น เป็นมรดกแห่งสังคม ซึ่งสังคมรับและรักษาไว้ให้เจริญงอกงาม (พระยาอนุมานราชธน, 2525: 143-104)

บุญยงค์ เกศเทศ (2536: 19-20) กล่าวว่า วัฒนธรรมมีความหมายในสองประเด็นหลัก กล่าวคือ ผลรวมทั้งหมดอันเป็นสิ่งที่แสดงถึงความสำเร็จของมนุษย์ในการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ขึ้นมา ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองและงอกงาม เช่น งานด้านศิลปะ ดนตรี วรรณคดี สถาปัตยกรรม เทคโนโลยี หรือการค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์ประการหนึ่ง และหมายถึงรูปแบบของพฤติกรรมต่าง ๆ เช่น วิธีในการดำเนินชีวิต ความเป็นอยู่ การสร้างเสริมสังคมเฉพาะกลุ่ม ความรู้สึกนึกคิดที่แสดงออกต่อสมาชิกในสังคม ตลอดจนการแสดงออกในรูปแบบต่าง ๆ ในสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน การยึดถือปฏิบัติในระเบียบประเพณี ความเชื่อถือศรัทธา

ประเวศ ะสี ให้คำจำกัดความ วัฒนธรรม คือ พลังแห่งการพัฒนา ความงอกงาม การเรียนรู้ สะสมความรู้ และถ่ายทอดความรู้ในรูปแบบของการปฏิบัติ การปฏิบัติหรือพฤติกรรมของชุมชน คือ วัฒนธรรม

วัฒนธรรม หมายถึง สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น หรือกำหนดจากความรู้และประสบการณ์ หรือ การยอมรับเข้ามาเพื่อช่วยแก้ปัญหาหรือตอบสนองความต้องการของสมาชิกในสังคม มีการสืบทอด การเลือกสรร ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตามเงื่อนไขและเวลาให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ก่อให้เกิดแบบแผนในความคิดและ การกระทำที่ยึดถือปฏิบัติร่วมกันและสืบทอดต่อมา เพื่อเป็นวิถีชีวิตโดยส่วนรวมของสังคมใดสังคมหนึ่ง ที่ทำให้สมาชิกในสังคมอยู่ร่วมกันด้วยความราบรื่น ลักษณะเด่นของวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของสังคม อันทำให้สังคมมีลักษณะแตกต่างจากสังคมอื่นนั้นเรียกว่า เอกลักษณ์ ซึ่ง วีระ บำรุงรักษา ได้สรุปความหมายของ วัฒนธรรมไทยและเอกลักษณ์ของสังคมไทยไว้ว่า วัฒนธรรมไทย คือ สิ่งที่หล่อหลอมขึ้นเป็นสังคมไทย สมาชิกในสังคมมีลักษณะความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์ รวมทั้งอุดมคติร่วมกัน (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2532: 775)

วัฒนธรรม เป็นเรื่องเกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนในการอยู่ร่วมกันในสังคม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง หมายถึง วิถีชีวิตของสังคม ซึ่งประกอบด้วยระบบความสัมพันธ์ ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีทั้งส่วนที่เป็นธรรมชาติและสิ่งสร้างสรรค์ของมนุษย์ (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ [สวช.], 2536: 7)

เรย์มอนด์ วิลเลียมส์ (Raymond Williams) นิยามวัฒนธรรมอย่างกว้างขวางว่า สิ่งที่เป็นวัตถุ (เช่น ถ้วยโถโอชาม) และสิ่งที่ไม่ใช่วัตถุ (เช่นการก่อดวงของโครงสร้างสังคม) ซึ่งมนุษย์ได้สร้างสรรค์ขึ้นมา มิติของวัฒนธรรมด้านนี้ถือว่าเป็น “วัตถุวิสัยของวัฒนธรรม”

(Objectivity of Culture) และยังหมายถึง ความคิดคำนึงไตร่ตรอง (Reflection) ที่มีอยู่ในสำนึกของมนุษย์ต่อสิ่งแวดล้อมรอบตัว มิติด้านนี้ถือเป็นด้าน “อัตวิสัยของวัฒนธรรม” (Subjectivity) (อ้างถึงใน กาญจนนา แก้วเทพ, 2539: 34)

จากนิยามความหมายของวัฒนธรรม พอจะสรุปได้ว่า วัฒนธรรมไทย คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นมรดกตกทอดมาจากอดีต ที่หล่อหลอมขึ้นเป็นสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็นการแต่งกาย การกินอยู่ การศึกษาหาความรู้ การปกครอง การทำมาหากิน ความคิด ความเชื่อ ตลอดจนแบบอย่างในการดำเนินชีวิต ภายใต้อิทธิพลหรือกลุ่มคนเดียวกัน ลักษณะที่สำคัญของวัฒนธรรมคือ ต้องเรียนรู้ได้ ถือปฏิบัติร่วมกัน และถ่ายทอดจากบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่ง และจากกลุ่มหนึ่งไปยังอีกกลุ่มหนึ่งได้ สังคมทุกสังคมจะมีวัฒนธรรมอยู่คู่กัน มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น เนื่องด้วยโครงสร้างของสังคมและวัฒนธรรมมีองค์ประกอบรวมที่สำคัญคือ คน บรรทัดฐาน และสถาบันเดียวกัน (รัชนิกร เศรษฐ, 2532: 10)

วัฒนธรรมมีความสำคัญในสังคมไทยอย่างไร

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ได้ทรงมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับวัฒนธรรมว่า “การรักษาวัฒนธรรมคือการรักษาชาติ” และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยทุกฉบับได้ตราข้อความไว้ว่า “รัฐพึงส่งเสริมและรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมของชาติ” และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงมีพระราชดำรัสไว้ว่า “ชาติไทยของเรามีความเจริญด้วยศีลธรรม จรรยา และศิลปวัฒนธรรมอันครบถ้วนทุกสาขา ที่สืบทอดต่อเนื่องกันมาแต่บรรพกาล สิ่งเหล่านี้เป็นสมบัติล้ำค่าและเป็นนิมิตหมายสำคัญอย่างเอก ที่แสดงให้เห็นความเป็นชาติไทยและคนไทย ซึ่งแตกต่างจากชาติอื่นคนอื่น จึงเป็นสิ่งที่คนไทยพึงศึกษาให้เห็นแจ้งถึงคุณค่าและพยายามถนอมรักษาไว้ด้วยความรู้ ความสามารถ และความฉลาดรอบคอบเพื่อมิให้ต้องสูญหายหรือ แปรสภาพไปในทางเสื่อม ในการนี้ ทุกคนจะต้องทราบแก้ไขโดยตระหนักว่า การศึกษาและรักษาวัฒนธรรมไทย แท้จริงก็คือการจรรโลงรักษาอิสรภาพและความเป็นไทยของชาติไทยและคนไทย แต่ละคนในวันนั้นเอง (สวช., 2534)

ด้วยความหมายที่กว้างขวางของวัฒนธรรม และความสัมพันธ์ที่วัฒนธรรมมีต่อสังคม จึงสามารถลำดับความสำคัญของวัฒนธรรมในสังคมไทยได้ดังนี้

1. สร้างเอกลักษณ์ของหมู่คณะ วัฒนธรรมเป็นเครื่องหล่อหลอมจิตใจคนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทำให้หมู่คณะกลุ่มบุคคล หรือสังคมนับระดับชาติดำเนินชีวิตเพื่อจุดมุ่งหมายร่วมกัน ทำให้คนในชาติมีลักษณะเฉพาะ หรือความเป็นเอกลักษณ์ไทยอันแตกต่างจากวัฒนธรรมของชาติอื่น ซึ่งเอกลักษณ์สังคมไทยโดยส่วนรวม ได้แก่ ลักษณะความเป็นชาติ ศาสน์ กษัตริย์

2. สร้างศักดิ์ศรีของหมู่คณะ วัฒนธรรมไทยเกิดจากการสร้างสมและถ่ายทอดมา ทำให้คนในชาติเกิดความหวงแหนและภาคภูมิใจ ความเป็นเอกราชสามารถทำให้วัฒนธรรมสืบต่อมา แสดงถึงความดีงามและเป็นที่ยอมรับของชนชาติอื่น ทำให้เกิดความรู้สึกมีศักดิ์ศรี และภาคภูมิใจในชาติของตน

3. สร้างความสามัคคีในหมู่คณะ วัฒนธรรมเป็นแบบแผนซึ่งสมาชิกในสังคมยึดถือปฏิบัติร่วมกัน ทำให้สังคมมีระเบียบแบบแผน ความขัดแย้งต่างๆ น้อยลงและเกิดความสามัคคี

4. สร้างความมั่นคงในหมู่คณะ การสืบทอดและถ่ายทอดปลูกฝังวัฒนธรรมเป็นการเชื่อมโยงจิตใจ และสร้างความผูกพันระหว่างคนในสังคม ทำให้เกิดความมั่นคงในหมู่คณะ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2532: 779)

อย่างไรก็ตาม ความสำคัญของวัฒนธรรมได้ถูกละเลย เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม เมื่อเปรียบเทียบโครงสร้างสังคม ของประเทศไทยในอดีตและปัจจุบัน จะเห็นได้ว่าสังคมในอดีตเป็นสังคมเกษตรกรรม มีการรวมตัวโดยมีระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติ มีการนับถืออาวุโส มีการเห็นอกเห็นใจ และมีค่านิยมในเรื่องคุณความดีทางศาสนาเป็นตัวควบคุมความประพฤติ มีประเพณีและวัฒนธรรมแต่ละท้องถิ่นเป็นของตนเอง สืบทอดมาแต่สมัยบรรพบุรุษ ปู่ย่าตายาย ผู้คนถูกหล่อหลอมเชิงวัฒนธรรมด้วยสภาพของสิ่งแวดล้อมและสังคม จิตลักษณะ (Mentality) เป็นสิ่งที่ถูกหล่อหลอมในสภาพอันยาวนาน จึงเหนียวแน่นเปลี่ยนแปลงยาก ในขณะที่สังคมปัจจุบันมีความเป็นสมัยใหม่ (Modernity) มีการใช้เทคโนโลยีตะวันตก มีความเป็นเมืองมากขึ้น เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตดั้งเดิม ชีวิตของผู้คนเปลี่ยนแปลงจากสังคมเล็กมาเป็นสังคมใหญ่ในเวลาอันสั้น (ประเวศ วะสี, 2537: 13-14) การเปลี่ยนแปลงจากสังคมไทยสมัยโบราณมาเป็นสังคมไทยยุคทันสมัย สร้างผลกระทบให้เกิดกับสำนึกของผู้คนในสังคม โดยเฉพาะสำนึกบางอย่างทางวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป ในสมัยอดีตบรรพบุรุษของเราอาจจะค่อนข้างมั่นใจว่าเรามีวัฒนธรรมไทย และแม้จะรู้ว่ามีความจำเป็นที่จะต้องปรับปรุงดัดแปลงวัฒนธรรมนี้ไปบ้าง แต่ความมั่นใจในวัฒนธรรมไทยน่าจะมียุ่มากกว่า โดยเปรียบเทียบกับสังคมไทยในยุคสมัยใหม่นี้ คนรุ่นปัจจุบันไม่แน่ใจว่า วัฒนธรรมไทยนั้นมีความหมายหรือไม่ในสังคมเช่นนี้ และถ้ามีความหมายจริง ๆ จะมีความหมายอย่างไร (กาญจนา แก้วเทพ, 2535: 37-38) สาเหตุที่สำคัญอีกประการ คือ ความเปลี่ยนแปลงของสังคมไปสู่สังคมข่าวสาร (Information Society) ระบบข่าวสารและการติดต่อเป็นไปอย่างรวดเร็วมาก ทำให้กระแสวัฒนธรรมต่าง ๆ ไหลบ่าสู่สังคมไทย เป็นผลให้เกิดการรับวัฒนธรรมต่าง ๆ ภายใต้อิทธิพลของความต้องการทันสมัย และก้าวหน้าอย่างขาดการเลือกสรรให้ประสานสอดคล้องกับรากฐานดั้งเดิมของวัฒนธรรมไทย และได้สร้างภาวะกดดัน ให้แก่วัฒนธรรมไทย เกิดปัญหากระทบกว้างต่อการพัฒนาบุคคล และพัฒนาเศรษฐกิจสังคม เอกวิทย์ ณ ถลาง (สวช., 2533) กล่าวถึง ปัญหาทางสังคมและวัฒนธรรมไว้ดังนี้

1. ความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมและการขาดดุลยภาพระหว่างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจกับทางสังคม/วัฒนธรรม

การใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ ป่าไม้ แร่ธาตุ ทรัพยากรในดินสินในน้ำ เพื่อสนองความต้องการที่ไม่จำกัดของมนุษย์ ทำให้ระบบนิเวศวิทยาเปลี่ยนแปลงไป สูญเสียเนื้อที่ป่า เสียดุลยวงจรชีวิตของพืชและสัตว์ ขาดแคลนทรัพยากรที่เคยอุดมสมบูรณ์มาแต่กาลก่อน ตลอดจนเกิดมลพิษทั้งในอากาศและในดิน กล่าวได้ว่า มนุษย์เอาเปรียบธรรมชาติ เล็งเห็นทรัพยากรธรรมชาติเป็นสิ่งที่ได้เปล่า ต้องรีบไขว่คว้ามาปรนเปรอความสุขของมนุษย์ ซึ่งมีความโลภและความเห็นแก่ตัวเป็นเหตุ

การเอาเปรียบธรรมชาติแวดล้อมดังกล่าว มีเหตุที่มาจากการเปลี่ยนแปลงค่านิยมตามระบบเศรษฐกิจทุนนิยม พาณิชยกรรม และวัตถุนิยม ที่เป็นอยู่ในขณะนี้ ทำให้คนส่วนใหญ่มีความคับแค้นทางจิตใจ ความอิจฉาริษยา ความเครียด ซึ่งนำไปสู่การต่อสู้ด้วยเล่ห์กล เกิดวิกฤติการณ์ทางวัฒนธรรมมากเท่า ๆ กับวิกฤติการณ์ทางสังคม ดังจะเห็นได้ว่าการส่งเสริมการส่งออกในผลิตผลการเกษตร อุตสาหกรรม แรงงานและการบริการทางเพศ ทำให้เกิดความเสื่อมทรามทางศีลธรรม ในวิถีการดำรงชีวิตของคนไทยทั้งในชนบทและในเมือง ทุกคนต้องดิ้นรนต่อสู้เพื่อความอยู่รอด ภายใต้อิทธิพลของเศรษฐกิจทุนนิยม และเทคโนโลยีสมัยใหม่ มีช่องว่างมหาศาลระหว่างผู้ได้เปรียบกับผู้เสียเปรียบในสังคมชาวไร่ ชาวนา และผู้ใช้แรงงาน เป็นหนี้สินตลอดชีวิต เงินเป็นปัจจัยหลักในสังคมสมัยใหม่ แต่เงินก็มีได้ให้ความสุขอันแท้จริงกับใคร แม้แต่ผู้ได้เปรียบ

2. ความสัมพันธ์ ความอบอุ่นและความเป็นปึกแผ่นของสมาชิกครอบครัวและสังคมเสื่อมทรามลง

แต่เดิมคนไทยส่วนใหญ่อยู่รวมกันในกลุ่มชนหมู่บ้านตามท้องถิ่นต่าง ๆ - ในระบบเครือญาติและสังคมที่สภาพแวดล้อมมีอิทธิพลทำให้ชุมชนที่อยู่ในท้องถิ่นเดียวกันต้องพึ่งพาอาศัยกัน ในทางสังคม เศรษฐกิจและการปกครอง จนเกิดความมั่นคงและความเป็นปึกแผ่นทางสังคมร่วมกัน ในปัจจุบันการติดต่อสื่อสารที่รวดเร็วและการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น เครื่องจักรกล มาใช้ในการประกอบอาชีพ ทำให้ชนบทต้องพึ่งเมืองมากขึ้น และชนบทบางแห่งก็แปรสภาพกลายเป็นเมือง คนรุ่นใหม่เรียนรู้เทคโนโลยีและวัฒนธรรมใหม่จากเมือง ทำให้เกิดค่านิยมและทัศนคติใหม่ ๆ จนเกิดความไม่เข้าใจและขัดแย้งกันกับคนรุ่นเก่า

นอกจากนั้น จากแนวทางการพัฒนาในทศวรรษหน้า สังคมไทยจะก้าวเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรมตามระบบทุนนิยมอย่างแน่นอน จะมีผลทำให้เกิดการอพยพย้ายถิ่นฐานและทั้งการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเข้ามาประกอบอาชีพอุตสาหกรรมและบริการ การอพยพดังกล่าวจะทำให้ครอบครัวในชนบทกระเทือน เพราะผู้ที่อยู่ในแรงงานก็จะแยกตัวออกจากพ่อแม่ ญาติพี่น้อง เข้ามาทำงานทำในเมือง ครอบครัวที่มีความสัมพันธ์อันอบอุ่นแนบแน่น

หอสมุดกลาง สถาบัน
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ระหว่างพ่อ แม่ ลูก จะต้องพลัดพรากจากกันไป จะมีครอบครัวจำนวนมากที่ทิ้งลูก ๆ ในวัยเรียนไว้กับปู่ย่า ตายาย ส่วนพ่อแม่ก็จะอพยพเข้าเมือง ที่น่าวิตกก็คือ การที่พ่อแม่อพยพเอาลูกจากชนบทเข้ามาอยู่ในเมืองด้วย การปรับตัวของครอบครัวที่เคยอาศัยอยู่ในชนบทให้เข้ากับสังคมเมืองอันอยู่ในภาวะอัตคัดของหัวหน้าครอบครัวนั้น เป็นภาวะที่มีผลกระทบต่อเด็ก ๆ มาก พ่อแม่ต้องหาเข้ากินค่าไม่มีเวลาดูแลอบรมลูกหลาน เด็ก ๆ ก็เติบโตขึ้นข้างกองขยะ วัสดุก่อสร้างอย่างเสี่ยงต่ออันตราย หรือไม่ก็มีชีวิตอย่างด้อยคุณภาพอยู่ในชุมชนแออัด ในส่วนของชนชั้นกลางในเมืองก็ต้องทำงานหนักขึ้น เพราะถูกหลอมให้อยู่ในกรอบของวัฒนธรรมเมืองแบบวัตถุนิยม มุ่งแต่หาเงินผ่อนบ้าน ผ่อนรถ และเครื่องใช้เงินผ่อนนานาชนิดจนหมดเวลา หมดอารมณ์ที่จะดูแล อบรมสั่งสอน และให้ความอบอุ่นแก่ลูกหลานได้เพียงพอ สถาบันครอบครัวที่เคยทำหน้าที่ดูแลควบคุม แนะนำ ให้ความรักความเข้าใจ อันเป็นสายที่โยงใยเชื่อมชีวิตในครอบครัวให้เจริญก้าวหน้าไปอย่างมั่นคงปลอดภัย และมีคุณภาพ จึงเสื่อมลงเป็นลำดับ คนเฒ่าคนแก่ซึ่งเป็นทรัพยากรสำคัญในการสืบทอดวัฒนธรรมดังเช่นในอดีต ไม่ได้แสดงบทบาทหน้าที่ตามระบบดั้งเดิมของวัฒนธรรมไทย ทั้งยังถูกละเลยทอดทิ้งจากคนรุ่นใหม่ เด็กและเยาวชนมีโอกาสถูกดึงเข้าสู่อบายมุขนานาประเภทได้โดยง่ายขึ้น ปัญหาโรคเอดส์ ปัญหาโสเภณีเด็ก ปัญหาอาชญากรจึงมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างน่าวิตก

3. การขาดการยอมรับภูมิปัญญาชาวบ้าน

การปกครองประเทศโดยการรวมศูนย์อำนาจทุกแง่ทุกมุมไว้ที่ส่วนกลาง ทำให้ “วัฒนธรรมกรุงเทพฯ หรือวัฒนธรรมเมืองหลวง” ซึ่งรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาผสมผสาน มีอิทธิพลแผ่กระจายครอบงำไปทั่วประเทศ ส่งผลให้ความเป็นตัวของตัวเอง และความมีศักดิ์ศรี ความภูมิใจในวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่มีมาในอดีตทั้งหัวเมืองฝ่ายเหนือ ฝ่ายใต้ และอีสาน ได้ถดถอยเหือดหายไปทุกขณะ วัฒนธรรมชาวบ้าน ภูมิปัญญาชาวบ้านที่เคยพัฒนาขึ้นมาใช้ให้เหมาะสมแก่สภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่นอันแสดงออกมาในรูปของภาษา ชนบท ธรรมเนียม การละเล่นและวิธีการกินอยู่ ถูกดูแคลนว่าโง่เขลา ป่าเถื่อนไม่เท่าเทียมวัฒนธรรมจากเมืองกรุง ชาวบ้านในส่วนภูมิภาคได้รับอิทธิพลหลายรูปแบบ โดยเฉพาะทางการศึกษาและสื่อมวลชน ให้สูญเสียความภาคภูมิใจในพื้นที่วัฒนธรรมของตนเอง หมดความภูมิใจในถิ่นกำเนิดและรกรากวัฒนธรรมของตนซึ่งเท่ากับได้สูญเสียจิตวิญญาณ บนพื้นฐานที่บรรพบุรุษสั่งสมไว้ให้เป็นมรดกวัฒนธรรม คนจำนวนมากเหล่านี้เป็นมหาชนของประเทศที่มีสภาพไม่เป็นตัวของตัวเองอีกต่อไป แต่ได้รับเอาวัฒนธรรมส่วนกลางโดยปราศจากความรุ้ความเข้าใจอันถ่องแท้

4. การปรับปรนทางวัฒนธรรมไม่สามารถทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของระบบเศรษฐกิจและสังคมเกษตรกรรมเพื่อกินเพื่ออยู่เป็นสังคมเกษตรกรรมเพื่อขาย จนมาเป็นสังคมอุตสาหกรรมและกำลังจะเป็นสังคมข้อมูลข่าวสารภายในระยะเวลาอันสั้นเพียง 2-3 ทศวรรษ ทำให้ประชาชนเกิดความสับสน จน

ทำให้ไม่สามารถปรับตัวได้เหมาะสมกับวัฒนธรรมในแต่ละสังคมซึ่งมีอยู่ในกาลเทศะเดียวกัน ประกอบกับความไม่เข้าใจ ความคิด วิธีการและเทคโนโลยีที่ได้รับเข้ามาใหม่ จึงขาดความสามารถในการปรับปรนทางวัฒนธรรมให้สมสมัย เป็นต้นว่า การนำเอาสภกรณ์เข้ามาใช้ แต่ไม่สร้างกลไกหรือกฎเกณฑ์ในการปฏิบัติที่เหมาะสมกับนิสัยคนไทย ทำให้ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยที่รับมาจากตะวันตก ในทางปฏิบัติตกอยู่ใต้อิทธิพลของเงิน และอำนาจ ทำให้เกิดการหาผลประโยชน์ในทางที่ผิด ประชาชนส่วนใหญ่ไม่สามารถทานดุลอำนาจได้เพียงพอ ประชาธิปไตยจึงไม่อาจอำนวยประโยชน์ให้กับประชาชนได้เท่าที่ควรจะเป็น

5. ประชาชนมีความสับสนและเสื่อมศรัทธาในสถาบันทางศาสนา

วิถีชีวิตตามกระแสเศรษฐกิจสมัยใหม่ ทำให้คนเร่งรีบทำมาหากิน แข่งขันชิงดีชิงเด่น จนไม่เห็นความสำคัญของศาสนา ว่าจำเพาะพุทธศาสนา ระบบการให้การศึกษา และการปกครอง คณะสงฆ์หย่อนยานและไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร อีกทั้งความสามารถ วิธีการเผยแพร่ธรรมของพระสงฆ์ให้เป็นที่พึงทางใจแก่ประชาชนส่วนใหญ่ก็มีข้อจำกัดมาก ผู้ที่เข้าไปอุปสมบทบางส่วนไม่มีความพร้อมและความรู้ความสามารถเพียงพอ ที่จะชี้แนวทางที่ถูกต้องได้ และบางกรณีเมื่อบวชไปนาน ๆ ก็เกิดมีการกระทำให้สถาบันมัวหมอง หรือเข้าไปบวชเพื่อใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือหาผลประโยชน์ส่วนตน จึงเกิดการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาที่ผิดแผกออกไป จนตกเป็นข่าววิพากษ์วิจารณ์กันทั่วไป ประชาชนเกิดความสับสนแยกแยะไม่ได้ว่าอะไรผิด อะไรถูก เป็นผลให้ขาดความเชื่อมั่นในศาสนา ลดความศรัทธา ความเลื่อมใสลงเป็นลำดับ

6. กระบวนการและเครื่องมือในการสืบทอดวัฒนธรรมบางส่วนไม่เหมาะสม

ระบบการศึกษาซึ่งได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมและเทคโนโลยีสมัยใหม่ สร้างความคิดค่านิยมและพฤติกรรมของคนไทย ไปสู่ครรลองของความทันสมัย โดยไม่สอดคล้องเชื่อมโยงกับพื้นฐานวัฒนธรรมของไทย ซึ่งทำให้เกิดความแปลกแยกบุคคลออกจากบริบททางสังคมที่ตนถือกำเนิดมา โดยเฉพาะในชนบท นอกจากนี้การศึกษายังเสริมสร้างการสืบทอดของวัฒนธรรมส่วนกลาง ไม่ให้ความสำคัญการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น กระบวนการศึกษายังไม่สามารถสืบทอด และถ่ายทอดปัทสนาและระเบียบวินัยที่จะต้องมีการปรับตัว เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพการเท่าที่ควร นอกจากนี้บุคลากรผู้นำในการสืบทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น ตลอดจนแหล่งกลางในการสืบทอด ได้แก่ พิพิธภัณฑน์ ศูนย์เยาวชน ศูนย์วัฒนธรรม ห้องสมุด ฯลฯ ยังไม่แพร่หลายไปตามท้องถิ่นต่าง ๆ เฉพาะที่มีอยู่แล้ว การดำเนินงานก็ยังคงอยู่ในวงจำกัด ขาดประสิทธิภาพและยังไม่บรรลุเป้าหมายเท่าที่ควร

7. การอนุรักษ์ ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ทำได้ไม่ครอบคลุมและทั่วถึง

ในกรณีที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมประจำชาติ และ/หรือประจำท้องถิ่น ที่จัดว่ามีคุณค่าสูงแก่การอนุรักษ์ โดยเฉพาะขนบธรรมเนียมประเพณี โบราณสถาน โบราณวัตถุ ภาษา และวรรณกรรมในรูปแบบและหลักฐานอันหลากหลาย ซึ่งได้บรรจุและสั่งสมความรู้ ความหมาย และคุณค่าทางวัฒนธรรมที่มีมาแต่อดีต ให้คนรุ่นต่อมาได้เรียนรู้เพื่อรู้จักตัวเอง และมีความภาคภูมิใจในความเป็นชาติไทยโดยรวม สิ่งเหล่านี้กำลังสูญหายไป เนื่องจากขาดการเอาใจใส่ในการอนุรักษ์และส่งเสริมในทางที่ถูกที่ควร การขาดความเข้าใจในเรื่องความหมายและความสำคัญของมรดกวัฒนธรรมเหล่านี้ ทำให้การอนุรักษ์และส่งเสริมเป็นไปได้เพียงการรักษาและซ่อมแซมแต่สิ่งที่เป็นรูปธรรม โดยหน่วยราชการเท่านั้น ซึ่งไม่อาจทำได้อย่างรวดเร็วทันเหตุการณ์และครอบคลุมทั่วถึง เนื่องจากขาดบุคลากรและงบประมาณ ประกอบกับวัฒนธรรมของไทยได้สั่งสมสืบทอดมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานกว่าหนึ่งพันปี ทำให้มีสิ่งที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมมากมาย และกระจัดกระจายอยู่ทั่วทุกหัวระแหง นอกจากนี้แนวความคิดและมาตรการที่จะทำให้ประชาชนสำนึก และมีส่วนร่วมอย่างสำคัญในการพิทักษ์รักษาศิลปวัฒนธรรมดังกล่าว ยังไม่ได้รับการส่งเสริมพัฒนาให้ถึงขั้นที่จะเป็นกำลังหลักในการดำรงรักษาทรัพย์สินเหล่านี้ไว้ได้ดีเท่าที่ควร

จะเห็นได้ว่า ปัญหาทางสังคมและวัฒนธรรมดังกล่าว เกิดจากการพัฒนาเศรษฐกิจและการใช้วิทยาศาสตร์ ในการเปลี่ยนโครงสร้างทางสังคมจากการเกษตรกรรมมาเป็นอุตสาหกรรม ก่อให้เกิดการสับสนในเรื่องของมโนทัศน์และค่านิยม วิธีการดำเนินชีวิต เกิดปัญหาทางสังคมมากมายไม่ว่าจะเป็นปัญหาโรคเอดส์ ปัญหายาเสพติด ปัญหาโสเภณี ปัญหาการใช้แรงงานเด็ก ฯลฯ วิกฤติการณ์ทางสังคมเหล่านี้เนื่องมาจากคนไทยขาดแนวทางที่เป็นธรรมทางด้านจิตใจ คนไทยถอยห่างออกจากศรัทธาความเชื่อในศาสนาธรรม ซึ่งเคยใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิต ทำให้เกิดภาวะความเสื่อมทรามทางศีลธรรมและจริยธรรม เกิดวิกฤติการณ์ทางวัฒนธรรมอย่างน่าวิตก ซึ่งปัญหาทางวัฒนธรรมนี้มีได้เกิดเฉพาะในสังคมไทยเท่านั้น แต่กำลังเป็นปัญหาอันใหญ่หลวงของสังคมโลกที่มีพัฒนาการทางเทคโนโลยี และก้าวหน้าทางวัตถุสูง โดยไม่คำนึงถึงมิติทางวัฒนธรรม สหประชาชาติและองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) จึงได้ประกาศช่วงปี 2531 - 2540 เป็นทศวรรษโลกเพื่อการพัฒนาวัฒนธรรม (World Decade for Cultural Development 1988 - 1997) โดยมีวัตถุประสงค์ให้ประเทศสมาชิกได้มองเห็นความสำคัญของวัฒนธรรมที่มีส่วนเสริมสร้างสัมฤทธิ์ผลในการพัฒนา และความเข้าใจระหว่างชุมชนต่าง ๆ ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติ ประเทศไทยจึงได้เข้าร่วมดำเนินงาน เนื่องในทศวรรษโลกเพื่อการพัฒนาวัฒนธรรมด้วย โดยรัฐบาลได้บรรจุงานด้านวัฒนธรรมไว้ในนโยบายของ ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี (ฯพณฯ ชวน หลีกภัย) ที่แถลงต่อรัฐสภา เมื่อวันที่ 21 ตุลาคม 2535 มีสาระสำคัญสรุปได้ดังนี้ รัฐบาลจะรณรงค์ให้ประชาชน องค์กร สถาบันต่าง ๆ และชุมชนร่วมกิจกรรม การอนุรักษ์ส่งเสริมเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยให้กว้างขวางยิ่งขึ้น และต่อมาในปีพุทธศักราช 2537 กระทรวงศึกษาธิการ ได้นำโครงการป้อนรณรงค์วัฒนธรรมไทยเสนอคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 17

สิงหาคม 2536 รัฐมนตรีมีมติเห็นชอบประกาศให้ปี 2537 เป็น “ปีรณรงค์วัฒนธรรมไทย” ส่วนราชการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ให้ความร่วมมือสนับสนุนการดำเนินงานวัฒนธรรมตามที่กำหนดไว้ในกิจกรรมปีรณรงค์วัฒนธรรมไทย รวมทั้งขอความร่วมมือจากภาคเอกชนและประชาชนด้วย โดยให้สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ เป็นแกนกลางในการดำเนินงาน (สวช., 2536)

ในฐานะแกนกลางโครงการปีรณรงค์วัฒนธรรมไทย สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ (ซึ่งต่อไปจะใช้ชื่อย่อว่า สวช.) จึงได้จัดทำแผนแม่บทปีรณรงค์วัฒนธรรมขึ้น เพื่อใช้เป็นกรอบกำหนดรูปแบบและทิศทางการรณรงค์วัฒนธรรมไทยต่อไป แผนแม่บทประกอบด้วย การวางวัตถุประสงค์ เป้าหมาย นโยบาย มาตรการ โครงสร้าง และระบบแผนงานโครงสร้าง และระบบการดำเนิน (รายละเอียดในภาคผนวก) เป็นแนวทางของ สวช. ในการดำเนินงานและประสานงานระหว่างภาครัฐบาล และภาคเอกชนในการรณรงค์วัฒนธรรมไทย ซึ่งกำหนดวัตถุประสงค์ไว้คือ

1. เพื่อรณรงค์ให้ประชาชนและเยาวชนได้เห็นคุณค่า และซาบซึ้งในคุณูปการของสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ อันเป็นสถาบันสูงสุดของชาติ
2. เพื่อรณรงค์ให้คนไทยทุกคนตระหนักในคุณค่าและความสำคัญของวัฒนธรรม มีความภาคภูมิใจในการประพฤติปฏิบัติตามแบบแผนวัฒนธรรมอันดีงามของไทย
3. เพื่อรณรงค์ให้คนไทยทุกคนร่วมมือกันอนุรักษ์ และสืบทอดวัฒนธรรมที่ดีงามของไทย
4. เพื่อส่งเสริมการใช้มิติทางวัฒนธรรมในการพัฒนาตามเป้าหมาย ทศวรรษโลก เพื่อการพัฒนาวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ พ.ศ.2531-2540

มีเป้าหมายในการดำเนินงานดังนี้

1. การประชาสัมพันธ์วัฒนธรรมให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ตระหนักในคุณค่า มีความภาคภูมิใจในการประพฤติปฏิบัติตามแบบแผนวิถีชีวิตอันดีงามของประชาชนชาวไทยทุกเพศทุกวัย
2. การจัดกิจกรรมสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรมให้เกิดความตื่นตัว และความร่วมมือในการดำเนินงาน มีการระดมสรรพกำลังทั้งภาคเอกชน และประชาชน เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานอย่างกว้างขวาง
3. การผลิตสื่อ และคู่มือ เสริมการเรียนการสอนวัฒนธรรมไทย โดย สวช. ประสานกับภาครัฐ ภาคเอกชน ดำเนินการเน้นความสำคัญในเรื่องสถาบันชาติ ศาสนา พระ

มหากษัตริย์ เพื่อเผยแพร่และนำไปใช้เสริมการเรียนการสอนวัฒนธรรมไทย ทั้งในและนอกโรงเรียน

สำหรับนโยบาย คือ เร่งรัดการประชาสัมพันธ์การจัดกิจกรรม และการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้ประชาชนคนไทยเกิดความรู้ ความเข้าใจ ชำบซึ้งและตระหนักในคุณค่าของวัฒนธรรมไทย มีความรู้สึกภาคภูมิใจในการประพฤติปฏิบัติตามแบบแผนและวิถีชีวิตอันดีงามของสังคมไทย โดยระดมสรรพกำลังและความร่วมมือจากหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชนอย่างกว้างขวาง และทั่วถึง (สวช., 2536: 10-11)

จะเห็นได้ว่า การประชาสัมพันธ์ได้เข้าไปอยู่ทั้งในเป้าหมาย นโยบาย รวมถึงมาตรการในแผนแม่บทปรัณรงศ์วัฒนธรรมไทย 2537 ข้อที่ 1 คือ “ส่งเสริมสนับสนุนการประชาสัมพันธ์เพื่อเผยแพร่ให้เกิดความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาสาระสำคัญ อันเป็นแก่นแท้ที่ทรงคุณค่าทางวัฒนธรรมไทยอย่างหลากหลายทุกรูปแบบ ทั้งในภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชน” ซึ่งให้เห็นถึงความสำคัญของการประชาสัมพันธ์ที่มีต่อการรณรงค์ทางวัฒนธรรม รูปแบบของการประชาสัมพันธ์ที่ สวช. นำมาใช้ในการรณรงค์ คือ การใช้สื่อประเภทต่าง ๆ เผยแพร่วัฒนธรรมให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ตระหนักในคุณค่า เพื่อให้เป็นไปตามเป้าหมาย ทำให้การสื่อสารและวัฒนธรรมมีความสัมพันธ์ต่อกัน

ความสัมพันธ์ระหว่างการสื่อสารกับวัฒนธรรม

การสื่อสารกับวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ในแง่หนึ่งนั้นการสื่อสารเกิดขึ้นภายใต้ขอบเขตของวัฒนธรรม วัฒนธรรมมีอิทธิพลต่อการสื่อสาร เพราะวัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมการสื่อสารของสมาชิกของสังคม ในขณะที่เดียวกันการสื่อสารก็เป็นเครื่องมือในการทำให้วัฒนธรรมคงอยู่ได้

สมควร กวียะ (2539) กล่าวว่า การสื่อสารซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานของกระบวนการสังคม จึงถูกนำมาใช้ในการรณรงค์ทางวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาด้านสังคม บทบาทหน้าที่ของการสื่อสารในการเป็นเครื่องมือของสังคม เห็นได้ชัดว่าเกี่ยวข้องกับผูกพันกับการศึกษาอบรมให้มนุษย์อยู่ร่วมสังคมกับผู้อื่นได้ จะต้องมีการสั่งสอนกันมาตั้งแต่เด็ก แล้วต่อมาก็อาศัยสื่อการสอน สถานศึกษา และสื่อมวลชน การสื่อสารเป็นเครื่องมือของสังคมในลักษณะเช่นนี้มานาน แต่ในปัจจุบันมีการใช้เป็นระบบมากขึ้น ดังจะเห็นได้ว่า สังคมทั้งประเทศชมรม ประชาคม และมวลชน เริ่มพัฒนาการสื่อสารแบบโฆษณา (PUBLICITY) ให้เป็นการประชาสัมพันธ์

การสื่อสารมิได้เป็นเพียงเครื่องมือโฆษณา ประชาสัมพันธ์ หากยังเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการยึดเหนี่ยวกลุ่มคนให้คงรูปเป็นสังคม และช่วยกันพัฒนาให้เกิดความเจริญงอกงามต่อไป สังคมประเทศก็เช่นเดียวกับสังคมประเภทอื่น จะต้องรู้จักใช้เครื่องมือสื่อสารให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมของตน การริเริ่มและการลงมือจะต้องเป็นไปตามหลักการพหุนิยม

(PLURALISM) คือปล่อยให้กลุ่มต่าง ๆ ในสังคมประเทศ ดำเนินการใช้เครื่องมือสื่อสารตามความสามารถและเป้าหมายเฉพาะกิจของตน แต่ยึดหลักการ และวัตถุประสงค์ใหญ่ไว้ให้อยู่ในกรอบนโยบายของสังคมประเทศนั้น

บางครั้งการดำเนินงานสื่อสารประชาสัมพันธ์ในลักษณะพหุนิยมอาจไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับระดับมหภาค เช่น การรณรงค์ทางวัฒนธรรม องค์การรัฐจะต้องเข้าแสดงความรับผิดชอบเกี่ยวกับระบบการสื่อสารมากขึ้นตามอุดมการณ์ หลักการ หรือสถานการณ์ ในการศึกษาที่สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ จึงเป็นองค์การรัฐที่จะต้องพยายามประยุกต์เอาการโฆษณาสินค้า ซึ่งหมายถึงวัฒนธรรม มาประสมประสานกับการสื่อสารเพื่อสังคม กลายเป็นวิธีการตลาดเพื่อสังคม (SOCIAL MARKETING) ซึ่งหมายถึง การรณรงค์ด้วยวิธีการโฆษณา และการตลาดสมัยใหม่ เพื่อเผยแพร่วัฒนธรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม

ในส่วนของการใช้การสื่อสารเพื่อพัฒนาวัฒนธรรม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาประเทศนั้น การสื่อสารสามารถถูกนำมาใช้ได้ในลักษณะดังต่อไปนี้

1. การสื่อสารโดยเฉพาะอย่างยิ่งการสื่อสารมวลชน ช่วยเผยแพร่วัฒนธรรมของชาติในด้านต่าง ๆ ไปสู่ประชาชนที่อยู่ในส่วนต่าง ๆ ของประเทศ ทำให้วัฒนธรรมของชาติแพร่หลายและคงความเป็นชาติไว้ได้
2. สื่อมวลชนนำวัฒนธรรมของท้องถิ่นมาสู่คนส่วนอื่นของประเทศให้เกิดการรับรู้ความเข้าใจ และสร้างความเป็นปึกแผ่นระหว่างคนในท้องถิ่นต่าง ๆ ในประเทศ ซึ่งเป็นอุดมการณ์อย่างหนึ่งของการพัฒนาประเทศ รวมทั้งยังทำให้วัฒนธรรมของคนเฉพาะกลุ่มเฉพาะพื้นที่เป็นที่รู้จักกันแพร่หลายจนกลายเป็นวัฒนธรรมของมวลชน
3. สื่อมวลชนช่วยทำนุบำรุงรักษาส่งเสริม และถ่ายทอดวัฒนธรรมที่ดีงาม จากคนรุ่นเก่ามาสู่คนรุ่นใหม่ เช่น กิริยามารยาท การเข้าสังคม ศาสนา เอกลักษณ์ของชาติ ฯลฯ เพื่อปลูกฝังให้สมาชิกใหม่ของสังคม สามารถปฏิบัติงานได้สอดคล้องกับสภาพของสังคม เกิดความภูมิใจในวัฒนธรรมของชาติ และไม่ทำลายล้างวัฒนธรรมที่ดีงามของชาติ
4. ปัญหาประการหนึ่งของการพัฒนาวัฒนธรรมคือ การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรม ซึ่งมีแหล่งที่มาจากภายในสังคมเองและทั้งจากอิทธิพลของต่างประเทศ รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงบางส่วน of วัฒนธรรมเป็นผลมาจากการพัฒนาประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาด้านวัตถุ หน้าที่ของการสื่อสารในการเผชิญกับปัญหานี้ก็คือ การทำให้การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรม เป็นวัฒนธรรมที่ทำให้วิถีชีวิตของประชาชนดีขึ้น ควบคุมและป้องกันไม่ให้วัฒนธรรมของต่างชาติ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่ไม่เหมาะสมกับสังคมกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประชาชน

โครงการรณรงค์โดยใช้การสื่อสารและสื่อมวลชนจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพราะสื่อจะทำหน้าที่ในการเชื่อมโยงผู้ส่งสารกับผู้รับสารเข้าด้วยกัน สื่อจะเป็นผู้ทำหน้าที่ในการนำข่าวสารเกี่ยวกับการรณรงค์ไปสู่ประชาชน ซึ่งเป็นเป้าหมายของการรณรงค์ เป็นช่องทางให้การรณรงค์ดำเนินไปสู่วัตถุประสงค์ สื่อมวลชน ในฐานะที่เป็นสถาบันสำคัญสถาบันหนึ่งที่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับสังคมและวัฒนธรรม สื่อมวลชนจึงเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดภาษา ประเพณี ทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยม ตลอดจนแนวคิดต่างๆ อันเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมจากชนรุ่นหนึ่งหรือสังคมหนึ่งไปสู่อีกสังคมหนึ่ง ดังนั้นสื่อมวลชนจึงได้กลายเป็น สถาบันสังคมที่มีความสำคัญ ซึ่ง วิลเบอร์ ชรามป์ (Wilbur Schramm) กล่าวไว้ว่า "สื่อมวลชนทำหน้าที่ในการพัฒนาสังคมได้หลายประการ ซึ่งรวมทั้งมีบทบาทต่อการพัฒนาสังคมวัฒนธรรมด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อมวลชนนั้นมีผลต่อสังคมและวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก เพราะประชาชนได้เรียนรู้เรื่องต่างๆ ทางวัฒนธรรมจากสื่อมวลชน เช่น ช่วยรายงานเหตุการณ์ต่างๆ ในสังคมเกี่ยวกับวัฒนธรรม ช่วยขยายโลกทัศน์ทางวัฒนธรรมให้กว้างขวางขึ้น และทำให้ประชาชนทำตามบรรทัดฐานของสังคม (สมยศ สิงห์คำ, 2532: 71-73)

หน้าที่ทั้ง 4 ประการข้างต้นนี้ เป็นหน้าที่ที่สถาบันสื่อมวลชนทั้งหลายปฏิบัติในสังคม ไม่ว่าสื่อมวลชนนั้นจะเป็น วิทยุ, โทรทัศน์, หนังสือพิมพ์, ภาพยนตร์ หรือนิตยสาร (ปรมะ สตะเวทิน, 2533: 137)

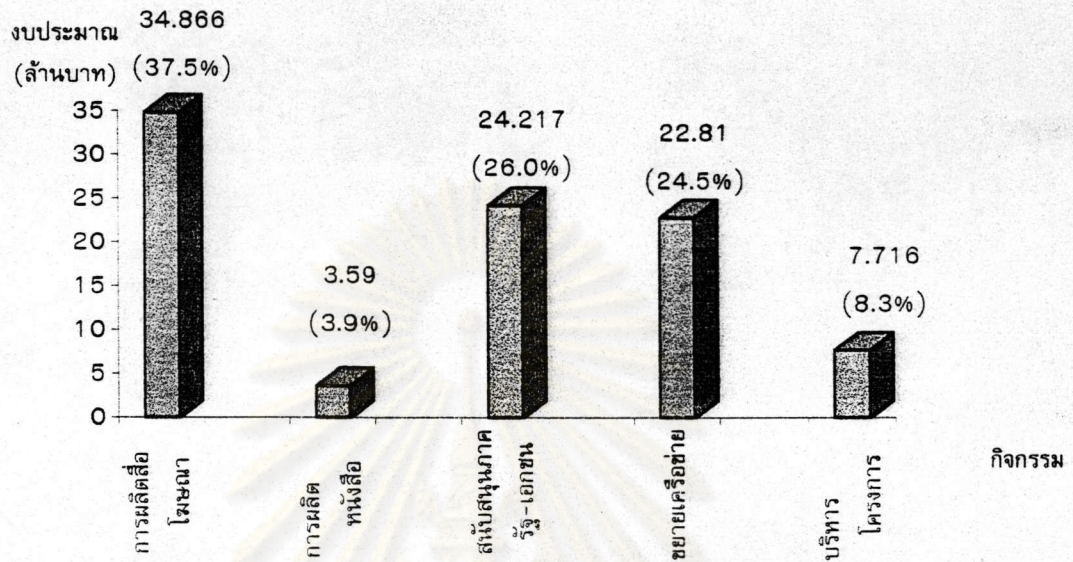
จากบทบาทหน้าที่ดังกล่าว สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติได้ใช้สื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ เป็นช่องทางร่วมระดมการรณรงค์วัฒนธรรมไทยปี 2537 โดยการแจ้งข่าวให้ผู้รับสารทราบถึงปีแห่งการรณรงค์ทางวัฒนธรรม นำภูมิปัญญาและวิถีชีวิตจากท้องถิ่นต่าง ๆ มานำเสนอ เป็นการประสานส่วนต่าง ๆ ในสังคม และยังทำหน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมสู่คนรุ่นใหม่ เป็นการให้การศึกษาเผยแพร่ความรู้ ค่านิยม บรรทัดฐานให้คงอยู่ โดยนำเสนอการแสดง และศิลปะ มาสร้างความบันเทิงแก่มวลชน

จากเอกสารการประชุม ครั้งที่ 1/2538 เรื่องสรุปการดำเนินงานโครงการรณรงค์วัฒนธรรมไทย สวช. ได้รับอนุมัติงบประมาณประจำปี 2537 จากรัฐบาลเป็นจำนวน 93,200,000.- บาท แบ่งเป็นการใช้งบประมาณดำเนินการรณรงค์วัฒนธรรมไทยปี 2537 เป็น 5 กิจกรรมหลัก คือ

1. การผลิตสื่อโฆษณาประชาสัมพันธ์การรณรงค์วัฒนธรรมไทย
2. การผลิตหนังสือ
3. สนับสนุนหน่วยงานภาครัฐและเอกชน จัดกิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรมไทย
4. การขยายเครือข่ายวัฒนธรรมทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ
5. การบริหารโครงการปีรณรงค์วัฒนธรรมไทย

จำแนกการใช้งบประมาณได้ดังกราฟภาพที่ 1

ภาพที่ 1 การเปรียบเทียบการใช้งบประมาณในแต่ละกิจกรรม

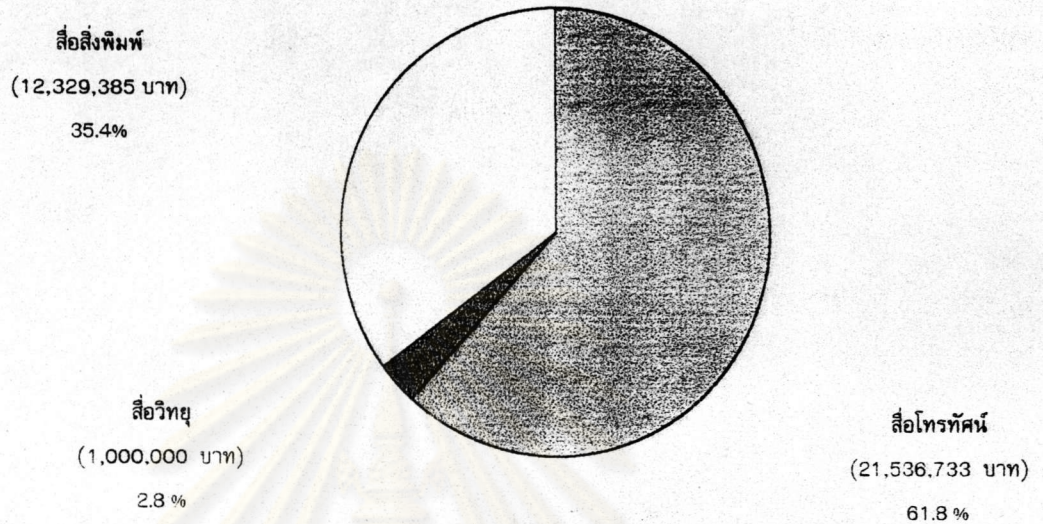
ที่มา เอกสารการประชุมครั้งที่ 1/2538 เรื่องสรุปการดำเนินงานโครงการรณรงค์วัฒนธรรมไทย 2537

จากภาพ 1 พบว่า กิจกรรมการผลิตสื่อโฆษณาและประชาสัมพันธ์ การรณรงค์วัฒนธรรมไทยใช้งบประมาณสูงสุด คิดเป็นร้อยละ 37.5 ของงบประมาณทั้งหมด รองลงมา ได้แก่ การใช้งบประมาณเพื่อสนับสนุนภาครัฐ และเอกชนในการดำเนินการ และการขยายเครือข่ายวัฒนธรรม ทั้งในและนอกประเทศ ซึ่งใช้งบประมาณใกล้เคียงกัน คือ ร้อยละ 26.0 และ 24.5 ของงบประมาณทั้งหมดตามลำดับ ส่วนการใช้งบประมาณในการบริหารโครงการ และการผลิตหนังสือเผยแพร่ นั้น คิดเป็นร้อยละ 8.3 และ 3.9 ตามลำดับ

ผลการดำเนินงานด้านการผลิตสื่อเพื่อโฆษณา

ในการผลิตสื่อโฆษณาประชาสัมพันธ์นั้น มีการใช้วิธีการรณรงค์ทางสื่อโทรทัศน์ วิทยุ และสิ่งพิมพ์โดยใช้งบประมาณรวมทั้งสิ้น 34,866,198.- บาท ซึ่งเปรียบเทียบการใช้งบประมาณโดยสื่อทั้งสาม ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 2 เปรียบเทียบการใช้งบประมาณโฆษณาประชาสัมพันธ์ทางสื่อ 3 ประเภท
(งบประมาณรวม 34,886,198 บาท)

ที่มา เอกสารการประชุมครั้งที่ 1/2538 เรื่องสรุปการดำเนินงานโครงการรณรงค์
วัฒนธรรมไทย 2537

จากภาพ 2 พบว่าวิธีการใช้งบประมาณโฆษณาประชาสัมพันธ์ทางสื่อโทรทัศน์สูงที่สุด คิดเป็นร้อยละ 61.8 ของงบประมาณในด้านนี้ ส่วนการโฆษณาทางสื่อวิทยุใช้งบประมาณต่ำสุด คิดเป็นร้อยละ 2.8 ของงบประมาณในด้านนี้ ที่เหลืออีกร้อยละ 35.4 เป็นงบประมาณโฆษณาประชาสัมพันธ์ทางสื่อสิ่งพิมพ์

สำหรับรายละเอียด ในการดำเนินงานจากสื่อแต่ละประเภท และผลการดำเนินการ
เสนอตามลำดับได้ ดังนี้

1. การโฆษณาประชาสัมพันธ์ทางสื่อโทรทัศน์ ได้แก่

- 1.1 จัดทำสปอตโฆษณา 2 เรื่อง คือ เรื่อง “สวัสดิ์ปรีณรงค์วัฒนธรรมไทย”
และเรื่อง “ปลายทางประเพณี” โดยว่าจ้างบริษัทเอกชนในราคาค่าจ้าง
3,800,000.-บาท และ 4,500,000.- บาท ตามลำดับรวมค่าจ้างผลิต
เป็นเงิน 7,900,000.- บาท

สำหรับสปอตโฆษณา เรื่อง “สวัสดิ์ปรีณรงค์วัฒนธรรมไทย” ได้ขอความร่วมมือ
จากสถานีโทรทัศน์ทั้ง 5 สถานี ช่วยออกอากาศเผยแพร่ในช่วงตั้งแต่เดือนเมษายน 2537 ถึง
เดือนกันยายน 2537

ที่รับรู้ และเข้าใจได้ง่าย มองในแง่ของการรณรงค์นับว่าทำได้อย่างชัดเจนทั่วถึง คนส่วนใหญ่ในทุกภูมิภาคน่าจะได้มีการกระทำอย่างต่อเนื่องต่อไป และพยายามเน้นการแลกเปลี่ยนความรู้ความเข้าใจ ในแต่ละวัฒนธรรมประจำถิ่น เป็นการสร้างความเข้าใจ และการรับรู้ในวัฒนธรรมอื่น ๆ ภายในชาติเดียวกันด้วย

3. การโฆษณาประชาสัมพันธ์ทางสื่อสิ่งพิมพ์ มีกิจกรรมที่ดำเนินการ คือ

1.1 ว่าจ้างบริษัทเอกชนจัดทำข่าว บทความและสารคดี ลงในหนังสือพิมพ์รายวันและนิตยสารต่าง ๆ ใช้งบประมาณรวม 5,000,000.- บาท โดยได้เริ่มตีพิมพ์เผยแพร่ตั้งแต่เดือนเมษายนถึงเดือนกันยายน 2537 ผลการดำเนินการได้จำนวนข่าว บทความ/สารคดี ดังนี้

- ข่าวทางวัฒนธรรม จำนวน 63 ข่าว
- บทความ/สารคดี ทางหนังสือพิมพ์ จำนวน 24 บทความ
- บทความ/สารคดี ทางนิตยสาร จำนวน 19 บทความ
- คอลัมน์พิเศษทางหนังสือพิมพ์ จำนวน 49 ชิ้น
- สื่อโฆษณารณรงค์วัฒนธรรมไทย จำนวน 47 ชิ้น

การดำเนินการด้านนี้ จัดว่าเป็นการรณรงค์วัฒนธรรมไทยในรูปแบบที่หลากหลายทั้งในด้านเนื้อหาสาระของวัฒนธรรมโดยตรง ข้อคิดเห็นที่มีต่อปรากฏการณ์ทางด้านวัฒนธรรมที่ผันแปรไปตามกระแสของการเปลี่ยนแปลง การจูงใจให้บุคคลได้ตระหนักและเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมไทย ลักษณะเด่นของการรณรงค์เป็นการนำเอาสภาพปัจจุบันของวัฒนธรรม มาชี้ให้เห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ ทั้งในด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวิถีชีวิตและครอบครัวไทย โดยการนำเอาบุคคลที่เป็นที่รู้จัก หรือยอมรับในสังคมและบุคคลที่เกี่ยวข้องทางวัฒนธรรม รวมทั้งประชาชนทั่วไป มาเป็นผู้ให้ข้อคิดเห็น

การรณรงค์โดยสื่อสิ่งพิมพ์ ได้ผลในลักษณะที่เป็นการกระตุ้น และสร้างจิตสำนึกทางด้านวัฒนธรรมให้เกิดกับประชาชน จะเป็นการดีมากถ้ามีการกระทำอย่างต่อเนื่องต่อไป เพราะเพียงการกระตุ้นยังไม่ก่อให้เกิดความลึกซึ้ง ต้องย้ำและกระทำอย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้นต่อไป จึงจะได้ผลที่มีประสิทธิภาพ

จัดพิมพ์วารสารวัฒนธรรมไทย เป็นวารสารรายเดือนโดยมีสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ เป็นเจ้าของและผู้ดำเนินการ ได้ใช้งบประมาณปีรณรงค์วัฒนธรรมไทย พ.ศ.2537 สนับสนุนรวม 1,000,000.- บาท

วารสารวัฒนธรรมไทยได้แจกจ่ายไปยังหน่วยงานราชการ สถานศึกษาและผู้สนใจทั่วไป โดยมียอดจำนวนพิมพ์ ครั้งละ 5,000 ฉบับ

จัดพิมพ์โปสเตอร์ แผ่นพับ และสติ๊กเกอร์โฆษณาปีรณรงค์วัฒนธรรมไทย รวมทั้งการทำภาพยนตร์โฆษณาตามโรงภาพยนตร์ และการโฆษณาป้ายรถประจำทาง ทั้งในกรุงเทพมหานคร และต่างจังหวัด ใช้งบประมาณรวม 3,329,185.- บาท

จัดทำปฏิทินและสมุดบันทึก แจกจ่ายสถานศึกษาและผู้สนใจ ใช้งบประมาณรวม 3,000,000.- บาท

จะเห็นได้ว่า สวช. จัดสรรงบประมาณสื่อโทรทัศน์สูงกว่าสื่อประเภทอื่น เพราะเห็นการใช้ประโยชน์จากสื่อโทรทัศน์ดังที่ กาญจนา แก้วเทพ (2539) กล่าวไว้ว่า “ในมิติของวัฒนธรรม ยิ่งสังคมทันสมัยมากยิ่งขึ้น โทรทัศน์ก็จะยิ่งเพิ่มบทบาทในฐานะเป็นตัวกลับวัฒนธรรมที่สำคัญเป็นเงาตามตัว”

เนื่องจากโทรทัศน์เป็นสื่อที่แพร่หลายและเป็นที่ยอมรับมากที่สุดใจปัจจุบัน เป็นสื่อที่มีพลังและเข้าได้ถึงทุกพื้นที่ในสังคม เป็นสื่อมวลชนเดียวที่รวมเอาคุณสมบัติของวิทยุ ภาพยนตร์ และหนังสือพิมพ์เข้าไว้ด้วยกัน กล่าวคือผู้ชมสามารถได้ยินเสียงเหมือนฟังวิทยุ ได้เห็นภาพเหมือนภาพยนตร์ และได้เห็นตัวหนังสือเช่นเดียวกับอ่านหนังสือพิมพ์ (อรธณพ เเชียรถาวร, 2520) ดังนั้นโทรทัศน์จึงเป็นเหมือนจุดศูนย์กลางในการสร้างสรรค์วัฒนธรรมของสังคม และที่สำคัญ คือ มีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังแนวคิดและภาพของบทบาทให้กับสาธารณชน โดยผ่านรายการประเภทต่าง ๆ

ความสำคัญของโทรทัศน์ได้รับการยืนยันจาก Wilbur Schramm (1964) ที่ได้กล่าวถึงบทบาทของโทรทัศน์ในฐานะเป็นสื่อมวลชนหนึ่งไว้ดังนี้

1. ความกว้างขวาง (Extensive) สื่อโทรทัศน์สามารถเข้าไปถึงทุกหนทุกแห่งของประเทศ
2. ความรวดเร็ว (Speed) การถ่ายทอดข่าวสารโดยสื่อโทรทัศน์เข้าถึงประชาชนจำนวนมากได้ในเวลาอันรวดเร็ว
3. สามารถควบคุมได้ (Controllability) เป็นการง่ายสำหรับผู้วางแผนนโยบายพัฒนาที่จะใช้สื่อโทรทัศน์เป็นเครื่องมือมากกว่าสิ่งอื่น ในการที่จะบรรลุประสงค์ในการพัฒนาประเทศ
4. ศักยภาพของควมมีประสิทธิภาพ (Potential Effectiveness) สื่อโทรทัศน์สามารถให้ความรู้ ซึ่งเป็นพลังมหาศาลที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง หรือกล่าวอีกนัยคือการให้ข่าวสารแก่ประชาชนเป็นสิ่งสำคัญในกระบวนการพัฒนาประเทศ

โทรทัศน์ในประเทศไทยมีการพัฒนาขึ้นในแง่ของคุณภาพการผลิต และความทันสมัย เนื้อหาและกลุ่มบุคคลที่โทรทัศน์นำเสนอมีอิทธิพล และมีผลกระทบต่อความคิด และพฤติกรรมของบุคคลที่ผู้รับสารใช้เป็นมาตรฐานในการสร้างค่านิยม หรือแนวความคิด (ศุภีมาน, 2531) ดังนั้น บุคคลหรือเนื้อหาที่รายการโทรทัศน์นำเสนอที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม ก็อาจมีผลกระทบต่อแนวคิดและค่านิยม ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมของคนในสังคมส่วนรวมได้ เพราะความเคยชินที่พบเห็นได้ชินบ่อยครั้งจะกลายเป็นแบบอย่าง และมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงความคิดและกระบวนการปรับพฤติกรรมตามอย่าง (Socialization) ได้

ด้วยความสามารถทางเทคโนโลยีที่ก้าวไกล ปัจจุบันโทรทัศน์จัดเป็นทรัพยากรสื่อมวลชนที่มีอยู่มากทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค รัฐบาลมีการแพร่ภาพครอบคลุมเกือบทุกพื้นที่ของประเทศ โทรทัศน์จึงเป็นสื่อที่มีความสำคัญในการนำมาใช้ในการพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ เป็นอย่างมาก เช่น

1. การพัฒนาทางการศึกษา ในประเทศต่าง ๆ รวมถึงประเทศไทย ได้จัดให้มีสถานีวิทยุโทรทัศน์เพื่อการศึกษา ให้ความรู้แก่ประชาชนจนเป็นที่แพร่หลาย เพราะคุณสมบัติของโทรทัศน์ คือ การถ่ายทอดความรู้หรือข่าวสาร ด้วยการเห็นภาพและการได้ยิน

2. การพัฒนาทางการเมือง สื่อโทรทัศน์ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการประสานความคิด และสร้างความศรัทธาเชื่อถือ สร้างความเข้าใจอันดีให้เกิดขึ้นแก่ประชาชนในชาติ เป็นตัวแทนของประชาชนและรัฐบาลในการเสนอความคิดเห็น และชี้แจงเหตุผลให้แก่ฝ่ายเกิดความเข้าใจ

ในประเทศเสรีประชาธิปไตย เช่น สหรัฐอเมริกา ใช้โทรทัศน์มาเป็นเครื่องมือสื่อสาร ในเรื่องสำคัญต่าง ๆ เช่น การรณรงค์ในการหาเสียง การเลือกตั้งสมาชิกพรรคการเมือง เข้าชิงตำแหน่งประธานาธิบดี เป็นต้น สื่อโทรทัศน์จึงเป็นสื่อกลางที่มีความสำคัญ ในการให้สาระข้อวิพากษ์วิจารณ์ การแสดงความคิดเห็นทางการเมืองได้อย่างทั่วถึงและกว้างขวาง

3. การพัฒนาชนบท ในพื้นที่ห่างไกลรัฐบาลได้ใช้ทั้งสื่อวิทยุกระจายเสียงและโทรทัศน์ ให้ข่าวสารข้อมูลเทคโนโลยีใหม่ ๆ เป็นการให้ความรู้เพื่อนำไปพัฒนาอาชีพตน ไม่เพียงแต่พัฒนาทางการศึกษาเท่านั้น แต่ยังให้ความรู้ ด้านการเกษตร การอนามัย และการสาธารณสุขด้วย

4. การพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคม สื่อโทรทัศน์เสนอความคืบหน้าและความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนแนวทางการประกอบอาชีพต่าง ๆ ทำให้คนสามารถปรับตนเองให้ก้าวหน้าอยู่เสมอ

สื่อโทรทัศน์จึงมองได้ใน 2 ด้าน คือ เป็นสื่อที่เผยแพร่นำกระแสวัฒนธรรมสมัยใหม่ เข้ามาสู่วิถีชีวิตของคนในสังคม ขณะเดียวกันก็มีบทบาทในด้านถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมให้

การศึกษาแก่คนในสังคม เกี่ยวกับเอกลักษณ์วัฒนธรรมประจำชาติ จึงเห็นได้ว่าสื่อมวลชน มีหน้าที่ให้ข่าวสาร แต่มีได้มีอิทธิพลไปถึงการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ค่านิยม หรือตัดสินใจว่าคนในสังคมควรดำเนินชีวิตอย่างไรในสังคมสมัยใหม่ ดังนั้นการนำสื่อโทรทัศน์มาใช้ในการเผยแพร่ข่าวสาร จำเป็นต้องมีกระบวนการ เป็นยุทธวิธีหรือเป็นระบบที่จะใช้สื่ออย่างมีเป้าหมายให้สอดคล้องกับเป้าประสงค์ที่ตั้งไว้ เช่น เมื่อตระหนักว่า สังคมมีปัญหาเนื่องจากคนปรับตัวไม่ทันกับการเปลี่ยนแปลงในยุคสมัยใหม่ ขาดสำนึกทางวัฒนธรรมในการพัฒนาประเทศ ยุทธวิธี คือ การปรับกระบวนการใช้สื่อโทรทัศน์ให้เหมาะสม เพื่อเป็นเครื่องมือชักจูงให้คนเห็นความสำคัญของวัฒนธรรมประจำชาติ รู้สึกรักและภูมิใจ เป็นการใช้สื่อเพื่อสร้างเกราะป้องกันการรุกรานทางวัฒนธรรม (สมควร กวียะ, 2539: 75)

การนำการสื่อสารมาใช้พัฒนาวัฒนธรรมนั้น ต้องใช้อย่างเป็นระบบ ซึ่งศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี (2537) กล่าวว่า ต้องมียุทธศาสตร์สื่อสารมวลชน เพื่อพัฒนาสติปัญญาของชาติ ต้องคำนึงถึง

1. การบริหารจัดการสื่อ
2. การพัฒนาคุณภาพของผู้สื่อ รวมถึงคำนึงถึงบทบาทของผู้สื่อ
3. เนื้อหาและวิธีการสื่อที่จะได้รับความนิยม และมีสาระในการพัฒนาสติปัญญาของผู้คนอย่างกว้างขวาง และก้าวกระโดด

การนำยุทธศาสตร์สื่อสารมวลชน มาใช้ในการพัฒนาและสนับสนุนงานวัฒนธรรม มีอยู่ 2 ยุทธวิธี คือ

1. ยุทธวิธีการให้การศึกษ เป็นการใช้ความรู้ทางวัฒนธรรมแก่เยาวชน หรือประชาชนที่สนใจ คือ สร้างความเข้าใจ ปลุกฝังค่านิยม และให้ซึมซาบในวัฒนธรรมไทย กระตุ้นการสร้างสรรคทางวัฒนธรรม เป็นวิธีการหนึ่งซึ่งสร้างสมประสบการณ์ภายในตัวบุคคล อันจะก่อให้เกิดผลต่อจิตสำนึกรวมของชาติเป็นการสร้างผลระยะยาว สื่อที่ใช้ในการให้การศึกษ ได้แก่ สื่อบุคคล และสื่อมวลชน

2. ยุทธวิธีการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ เป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมต่อมวลชน โดยใช้สื่อประเภทต่าง ๆ ให้ความรู้ ข่าวสาร เชิญชวนให้ประชาชนมีส่วนร่วม เป็นการสร้างภาพพจน์ที่ดีทางวัฒนธรรม นอกจากนี้ยังเป็นการสื่อความหมายข่าวสาร ระหว่างผู้ดำเนินงานไปสู่กลุ่มเป้าหมาย สื่อสำคัญที่ใช้ในยุทธวิธีการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ได้แก่ สื่อมวลชน สื่อโสตทัศน และสื่อกิจกรรม

สวช. ได้นำทั้ง 2 ยุทธวิธีมาใช้ในการรณรงค์ โดยดำเนินการจัดสื่อทางการศึกษา และการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ ซึ่งโทรทัศน์มีบทบาทในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้เรียนรู้

เรื่องราว วัฒนธรรมในอดีต สิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ไทย ชาวสารทางวัฒนธรรมทางโทรทัศน์ สามารถแบ่งได้ตามประเภทรายการ คือ

1. รายการประจำสถานี ซึ่งจัดโดยหน่วยงานของรัฐ เพื่อเผยแพร่ทางวัฒนธรรม
2. รายการที่จัดขึ้นในวันสำคัญ หรือโอกาสสำคัญตามประเพณี มีการจัดรูปแบบต่าง ๆ เช่น
 - รายการนำภาพทัศนมาฉายให้ความรู้ ระลึกถึงเรื่องราวประวัติของวันสำคัญ
 - การจัดรายการอภิปราย หรือสนทนาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของวันนั้น ๆ
 - คำปราศรัยในโอกาสสำคัญ
 - รายการถ่ายทอดพระราชพิธีต่าง ๆ
 - สปอตเชิญชวนให้ประชาชนมาร่วมงานประเพณีต่าง ๆ
3. สปอตโฆษณาทางธุรกิจ

จะเห็นได้ว่า รายการโทรทัศน์ที่เสนอข่าว ๆ บ่อย ๆ ในการให้ข่าวสารความรู้ ข้อมูลต่าง ๆ เป็นการสร้างประสบการณ์สะสมทางความรู้ มีการซึมซับทางจิตสำนึก และสติปัญญาเกี่ยวกับความเข้าใจในวัฒนธรรม ปลูกฝังค่านิยม การได้รับข่าวสารสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรมไทยบ่อย ๆ ทำให้เกิดความรู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้น เกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบในการดำรงรักษาวัฒนธรรมไทย ในขณะเดียวกันเกิดจุดยืนทำให้รู้จักกลั่นกรอง รู้จักเลือกสรรวัฒนธรรมต่างชาติที่เหมาะสมมาปฏิบัติ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2532: 831)

ผู้วิจัยเล็งเห็นว่า โทรทัศน์เป็นสื่อมวลชนที่ต้องมีกระบวนการ มียุทธวิธีที่เป็นระบบ เพื่อให้การใช้สื่อตรงตามเป้าหมาย และสอดคล้องกับเป้าประสงค์ที่ตั้งไว้ วัฒนธรรมไทย ซึ่งเป็นโครงการใหญ่ระดับประเทศ มีผลต่อสังคมส่วนรวม โยงใยไปถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิต การศึกษา การปรับเปลี่ยน การมีสำนึกทางความคิด การสั่งสมประสบการณ์ การเรียนรู้ และการปลูกฝังจิตสำนึก เพื่อเสริมสร้างเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง ประเทศชาติมีความมั่นคง ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษากระบวนการดังกล่าว ในด้านของผู้ส่งสาร คือ สวช. ว่า มีนโยบายการดำเนินงาน และขั้นตอนอย่างไร ในการใช้สื่อโทรทัศน์เป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาสังคม นอกจากนี้ผู้ส่งสารมีการนำเสนอ และสื่อความหมายสารทางวัฒนธรรมอย่างไร เพื่อเป็นแนวทางในการรณรงค์โครงการอื่น ๆ ทางโทรทัศน์ต่อไป

ปัญหาการวิจัย

1. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ดำเนินการรณรงค์วัฒนธรรมไทยทางสื่อโทรทัศน์อย่างไร
2. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ มีวิธีการใส่เนื้อหา รูปแบบ วิธีการนำเสนอสาร การสื่อความหมายของสารที่ใช้ในการรณรงค์วัฒนธรรมไทยทางสื่อโทรทัศน์อย่างไร

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการใช้สื่อโทรทัศน์ ในด้านแนวนโยบาย แผนงาน และการดำเนินงาน เพื่อรณรงค์วัฒนธรรมไทย
2. เพื่อสำรวจ เนื้อหา รูปแบบ วิธีการนำเสนอและการสื่อความหมาย ของผลงานสื่อโทรทัศน์เพื่อการรณรงค์วัฒนธรรมไทย

1.3 ข้อตกลงเบื้องต้น

1. การแก้ปัญหาวิกฤตทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นปัญหาของสังคมประเทศ ต้องใช้การรณรงค์เป็นกลยุทธ์ในการสร้างความร่วมมือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโทรทัศน์ ที่เป็นสื่อมวลชนที่เข้าถึงและครอบคลุมได้กว้างขวาง ในการกระตุ้นและปลูกฝังจิตสำนึกทางด้านวัฒนธรรม
2. การรณรงค์วัฒนธรรมไทย เป็นการใช้ระบบการสื่อสารในระดับมหภาคที่มีหลักการและอุดมการณ์ มีแผนแม่บท “ปีรณรงค์วัฒนธรรมไทย 2537” จึงต้องมีหน่วยงานที่รับผิดชอบ ดังนั้น สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติจึงเป็นแกนหลักในการดูแลรับผิดชอบกระบวนการใช้สื่อโทรทัศน์เพื่อรณรงค์วัฒนธรรมไทย

1.4 ขอบเขตการวิจัย

1. ศึกษาแผนงานประชาสัมพันธ์ปีรณรงค์วัฒนธรรมไทย 2537 ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ โดยนำเฉพาะกระบวนการใช้สื่อโทรทัศน์เพื่อรณรงค์วัฒนธรรมไทย ตั้งแต่ 5 ธันวาคม 2536 - ธันวาคม 2537 และศึกษาเอกสารของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ที่เกี่ยวข้องกับแผนงานการประชาสัมพันธ์ดังกล่าว

หอสมุดกลาง สถาบันวิ. บริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2. ศึกษาจากสื่อโทรทัศน์ โดยแบ่งเป็น 2 ประเภทรายการ คือ

2.1 รายการที่ สวช. เป็นผู้เกี่ยวข้องโดยตรงในด้านการผลิตสาร มีการจัดตั้งคณะกรรมการดำเนินการ คัดเลือกว่าจ้างผู้ผลิตและพิจารณาบทบาทพจนนตรี ได้แก่ ภาพยนตร์โฆษณา ที่ออกอากาศในระหว่างปีรณรงค์วัฒนธรรม 5 ธันวาคม 2536 - 5 ธันวาคม 2537 ว่ามีการสื่อความหมายและนำเสนอเนื้อหาทางวัฒนธรรมอย่างไร ได้แก่

- สปอตโทรทัศน์ชุด “สวัสดิ์ปีรณรงค์วัฒนธรรมไทย”

- สปอตโทรทัศน์ชุด “ปลายทางประเพณี”

2.2 ศึกษาจากจำนวนรายการที่ สวช. เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องโดยอ้อม หมายถึง การให้งบประมาณสนับสนุนการผลิตสื่อบางส่วน และให้นโยบายของกรอบในการผลิต ว่ามีการผลิตจำนวนกี่รายการ และมีการใส่เนื้อหาทางวัฒนธรรมด้านใด ซึ่งเป็นรายการที่เผยแพร่ในระหว่างปีรณรงค์วัฒนธรรมไทย 5 ธันวาคม 2536 - 5 ธันวาคม 2537 ได้แก่

- ข่าวและสารคดีเกี่ยวกับวัฒนธรรมไทย ช่อง 3, 5, 7, 9 ออกอากาศช่วงข่าวภาคค่ำทุกวัน ตั้งแต่ 16 ก.ค. - 30 ก.ย.2537

- รายการสำนักไทย ออกอากาศทางช่อง 5 ทุกวันอังคารที่ 2 และ 4 ของเดือน เวลา 16.00 - 16.30 น. ตั้งแต่ ก.ค. - พ.ย.2537 จำนวน 2 ตอน

- รายการสืบสานวัฒนธรรมไทย ออกอากาศทางช่อง 9 ทุกวันเสาร์ เวลา 07.30 - 08.00 น. ตั้งแต่ ก.ค. - พ.ย.2537 จำนวน 2 ตอน

- รายการภาษาสโมสร ออกอากาศทางช่อง 9 ทุกวันอังคาร เวลา 18.30 - 19.00 น. ตั้งแต่ ส.ค. - ก.ย.2537 จำนวน 2 ตอน

- รายการดรุธธรรม ออกอากาศทางช่อง 5 ทุกวันศุกร์ เวลา 18.00 - 18.30 น. ตั้งแต่ ส.ค. - ก.ย.2537 จำนวน 2 ตอน

1.5 นิยามศัพท์

นโยบาย	หมายถึง	<p>แนวทางในการปฏิบัติ การใช้สื่อโทรทัศน์ เพื่อรณรงค์ วัฒนธรรมไทยปี 2537 ของ สวช. ซึ่งกำหนดนโยบายไว้ว่า เร่งรัดการประชาสัมพันธ์ เพื่อให้ประชาชนไทยเกิดความรู้ ความเข้าใจ</p> <p>ชาวซึ่งและตระหนักในคุณค่าของวัฒนธรรมไทย มีความรู้สึกภาคภูมิใจในการประพฤติตามแบบแผน และวิถีชีวิตอันดีงามของสังคมไทย</p>
แผนงาน	หมายถึง	<p>การจัดระบบพื้นฐานของการจัดการ การวางโครงการ และกำหนดปัจจัยต่าง ๆ รวมถึงวิธีการดำเนินงาน รวมทั้งระยะเวลาในการกระทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ องค์ประกอบของแผน สวช. ได้แก่</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ขอบข่ายเนื้อหาทางวัฒนธรรม เพื่อใช้เป็นแม่บทในการรณรงค์ทางวัฒนธรรมไทย ซึ่งได้รับความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 17 ส.ค. 2536 ได้แก่ เนื้อหาทางวัฒนธรรมซึ่งประกอบด้วย <ol style="list-style-type: none"> 1.1 สถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ 1.2 วิถีครอบครัวและชุมชนไทย 1.3 ชนบทธรรมเนียมประเพณีไทย 1.4 ภาษาไทย 1.5 ระเบียบวินัย 1.6 ค่านิยม คุณธรรม และจริยธรรม 1.7 วิถีชีวิตและภูมิปัญญาไทย 1.8 การแต่งกายแบบไทย 1.9 ศิลปกรรมแบบไทย 1.10 วัฒนธรรมกับการท่องเที่ยว 1.11 วัฒนธรรมกับการพัฒนา

2. แผนงานประชาสัมพันธ์วัฒนธรรมไทย ด้านงานสื่อ โทรทัศน์ มีขอบข่ายและลักษณะงาน คือ จัดทำ จัดซื้อ จัดหา จัดจ้าง หรือขอความร่วมมือ เพื่อให้มีหรือให้เกิด โฆษณาประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนเข้าใจ เนื้อหา วัฒนธรรมไทยทั้ง 11 ประการ และเชิญชวนให้ ประชาชนร่วมมือกันจัดกิจกรรมสร้างสรรค์ทาง วัฒนธรรม ทั้งนี้โดยผ่านสื่อโทรทัศน์ เช่น โฆษณา สารคดี วี.ดี.โอ. รายการสัมภาษณ์ ทีวีที่เป็นต้น

การดำเนินงาน	หมายถึง	การกระทำ หรือวิธีปฏิบัติให้เป็นไป และสอดคล้องตาม แผนงาน ในที่นี้คือ การจัดทำสโปด และการให้เงินสนับสนุนจัดรายการข่าว และสารคดีทางวัฒนธรรมต่าง ๆ
กระบวนการใช้สื่อ	หมายถึง	<p>การดำเนินงานของ สวช. ที่ใช้ในการเผยแพร่เนื้อหา วัฒนธรรมทางโทรทัศน์ ในช่วงปีงบประมาณ 2537 ได้แก่</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. การว่าจ้างบริษัทโฆษณาวางแผนและผลิตสื่อ เพื่อเผยแพร่วัฒนธรรม 2. การให้งบประมาณสนับสนุนสถานีโทรทัศน์ช่องต่าง ๆ ผลิตข่าวและสารคดีที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม 3. การให้งบประมาณสนับสนุนรายการสารคดี และ รายการต่าง ๆ ที่เผยแพร่เนื้อหาทางวัฒนธรรม
สื่อโทรทัศน์	หมายถึง	<p>ภาพยนตร์โฆษณา หรือสารคดีที่สำนักงานคณะกรรมการ วัฒนธรรมแห่งชาติมีส่วนเกี่ยวข้องในการผลิต ดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. โดยตรง หมายถึง มีการจัดตั้งคณะกรรมการพิจารณา คัดเลือกผู้ผลิตและพิจารณาบท คณะกรรมการมาจาก บุคคลผู้ทรงคุณวุฒิต่าง ๆ สวช. เป็นแกนหลักในการ ดำเนินการผลิต ได้แก่ <ul style="list-style-type: none"> - สโปดโฆษณาเรื่อง “สวัสดิ์ปีรณรงค์วัฒนธรรม ไทย” - สโปดโฆษณาเรื่อง “ปลายทางประเพณี”

2. โดยอ้อม หมายถึง สวช. ให้งบประมาณสนับสนุนการผลิตบางส่วน และให้นโยบายและกรอบการผลิตสาร แต่มิได้เข้าไปมีส่วนดำเนินการ ได้แก่

- ข่าวและสารคดีเกี่ยวกับวัฒนธรรม ช่อง 3, 5, 7 9 ออกอากาศช่วงข่าวภาคค่ำ ตั้งแต่วันที่ 16 กรกฎาคม 2537 - 30 กันยายน 2537
- รายการสำนักไทย ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5 ทุกวันอังคารสัปดาห์ที่ 2 และ 4 ของเดือน เวลา 16.00 - 16.30 น. ตั้งแต่ กรกฎาคม - ธันวาคม 2537
- รายการสืบสานไทย ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 9 อสมท. ทุกวันเสาร์เวลา 07.30 - 08.00 น. ตั้งแต่ กรกฎาคม - ธันวาคม 2537
- รายการภาษาสโมสร ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 9 อสมท. ทุกวันอังคารเวลา 18.30 - 19.00 น. ตั้งแต่เดือน พฤษภาคม - ธันวาคม 2537
- รายการตรุษธรรม ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5 ทุกวันศุกร์เวลา 18.00 - 18.30 น. ตั้งแต่เดือน สิงหาคม - กันยายน 2537

การรณรงค์ หมายถึง การจัดเตรียมการใช้สื่อโทรทัศน์ของ สวช. โดยจัดตั้งคณะทำงานต่าง ๆ ในรูปของคณะกรรมการ และคณะอนุกรรมการ เพื่อผลิตหรือให้งบประมาณสนับสนุนการผลิตสารที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม เผยแพร่ทางโทรทัศน์

วัฒนธรรมไทย หมายถึง ขอบข่ายเนื้อหาทางวัฒนธรรมไทย ที่สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ใช้เป็นแม่บทในการรณรงค์ทางวัฒนธรรมไทยปี 2537 และเป็นกรอบในการผลิตสาร หรือให้เป็นนโยบายในการผลิต ได้แก่

1. วัฒนธรรมไทยที่เกี่ยวกับ สถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
2. วัฒนธรรมไทยที่เกี่ยวกับวิถีครอบครัวในสังคมไทย

3. วัฒนธรรมไทยที่เกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีไทย
4. วัฒนธรรมไทยที่เกี่ยวกับภาษาไทย
5. วัฒนธรรมไทยที่เกี่ยวกับระเบียบวินัยและค่านิยม
6. วัฒนธรรมไทยที่เกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรม
7. วัฒนธรรมไทยที่เกี่ยวกับ วิถีชีวิตและภูมิปัญญาไทย
8. วัฒนธรรมไทยที่เกี่ยวกับการแต่งกายแบบไทย
9. วัฒนธรรมไทยที่เกี่ยวกับศิลปกรรมแบบไทย
10. วัฒนธรรมกับการท่องเที่ยว
11. วัฒนธรรมกับการพัฒนา

รูปแบบ (Type)	หมายถึง	ชนิดของการนำเสนอ (Presentation Style) ของสื่อโทรทัศน์ เช่น สปอตโฆษณา ข่าววัฒนธรรม หรือสารคดีที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม
เนื้อหา (Content Appeal)	หมายถึง	สารที่ สวช. ใช้เผยแพร่ในกระบวนการใช้สื่อ กล่าวถึงวัฒนธรรมในขอบข่ายใด และใช้รูปแบบในการนำเสนออย่างไร
การสื่อความหมาย	หมายถึง	เนื้อหา (Content Appeal) ของสื่อโทรทัศน์นั้น ๆ กล่าวถึงอะไร มีความหมายอย่างไร

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อเป็นข้อมูลในการศึกษาวิจัย กระบวนการใช้สื่อโทรทัศน์เพื่อการรณรงค์ปัญหาทางสังคมประเภทอื่น ๆ ต่อไป
2. เพื่อให้เข้าใจสื่อความหมายทางวัฒนธรรม ที่ปรากฏในสื่อโทรทัศน์